

Paranormal Turizm Kapsamında Erzurum Manyetik Yolun Değerlendirilmesi

Evaluation of Erzurum Magnetic Road Within the Scope of Paranormal Tourism

Ali İSKENDER

Atatürk Üniversitesi, Turizm
Fakültesi, Turizm Rehberliği
Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZ

Mevcut çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılmış olup yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 20 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada içerik analizi ile veriler değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı Erzurum'da bulunan manyetik yolun alternatif bir turizm çeşidi olan paranormal turizm içerisinde değerlendirilmesidir. Araştırma kapsamında iki tema ve dokuz kod belirlenmiştir. Birinci tema katılımcıların manyetik yol hakkındaki bilinç düzeyini kapsayan bilgi temasıdır. Bilgi teması "manyetik alan, göz yanılması, ilahi güç ve yol yapısı" kodlarından oluşmaktadır. İkinci tema ise turizm temasıdır. Turizm teması ise "tanıtım ve reklam, inanç turizmi, efsane turizmi, yapı-peyzaj ve özgün değer" olarak beş koddan oluşmaktadır. Katılımcıların 18'i manyetik yolun turizm açısından kullanılabileceğini belirtirken ikisi yolun turistik açıdan yeterli bir özellik taşımadığını belirtmiştir. Katılımcıların altısı burada gizemli, ilahi güçle ilgili bir hadise olduğunu belirterek inanç ve maneviyatla ilgili paranormal bir görüş sunmuşlardır. Aynı şekilde katılımcıların altısı bu yolda manyetik bir çekim merkezi olduğu düşüncesini dile getirdiklerinden paranormal bir görüşe sahiptirler. Katılımcıların dokuzu yoldaki özelliğin bir göz yanılması olabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümü (12) yolun tanıtımının yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra manyetik yolun inanç turizmi ve efsane turizmi ile birlikte turistik amaçlı kullanılabileceği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Manyetik, Paranormal, Turizm, Erzurum, Yol

ABSTRACT

The present study was conducted with the qualitative research method and was carried out with 20 participants using a semi-structured interview form. In the research, the data were evaluated with content analysis. The aim of the study is to evaluate the magnetic road in Erzurum as an alternative type of tourism, which is a type of paranormal tourism. Two themes and nine codes were determined within the scope of the research. The first theme is the theme of knowledge, which covers the level of consciousness of the participants about the magnetic path. The theme of knowledge consists of the codes of "magnetic field, illusion, divine power, and road structure." The second theme is the tourism theme. Tourism theme, on the other hand, consists of five codes as "promotion and advertisement, faith tourism, legend tourism, building-landscape, and original value." While 18 of the participants stated that the magnetic road could be used for tourism, 2 of them stated that the road did not have a sufficient touristic feature. Six of the participants presented a paranormal view of faith and spirituality, stating that there was a mysterious, divine event here. Likewise, six of the participants have a paranormal view, as they expressed the opinion that there is a magnetic attraction center on this road. Nine of the participants stated that the feature on the road could be an illusion. Most of the participants (12) stated that the road should be promoted. In addition, it has been stated that the magnetic road can be used for touristic purposes together with faith tourism and legend tourism.

Keywords: Erzurum, magnetic, paranormal, road, tourism

Geliş Tarihi/Received: 17.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 10.05.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 20.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ali İSKENDER

E-mail: ali.iskender@atauni.edu.tr

Cite this article as: İskender, A. (2023). Evaluation of erzurum magnetic road within the scope of paranormal tourism. *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(2), 143-151.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Erzurum özellikle kış turizminde önemli bir yere sahiptir. Fakat bu turizm çeşidi mevsimsel özellikte olup yılın belli dönemlerinde Erzurum'a turist çekmektedir. Yapılan farklı çalışmalarda Erzurum'un dağ

yürüyüşü, kaya tırmanışı, dağcılık ve kampçılık, rafting, cirit gibi spor turizmi (Kudaka, 2014, ss. 41–42), gastronomi turizmi (Turan & Akoğul, 2019, s. 370), termal turizm (Çetinkaya ve ark., 2022, s. 327) gibi alternatif turizm türlerinde de potansiyeli olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada dünyada popülerliği giderek artmakta olan paranormal turizmin Erzurum'da bulunan Manyetik Yol'da uygulanabilirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. Paranormal turizm, normal dışı, aklın ötesinde olan ilgi çekici yerlere yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Dünyada UFO bulma, çeşitli gizemli, varlığı efsanelere dayalı yaratıkları bulmak için kamplar kurma, perili evleri ve mezarlıkları ziyaret etme gibi farklı amaçlı paranormal turizm uygulamaları bulunmaktadır. Paranormal olayların bazıları kaynağını dinden alırken bazıları ise dini söylemlerin tam tersi görüşleri içerebilmektedir. Kimi paranormal olaylar yıllardır anlatıla gelen halk efsanelerinden günümüze kadar gelmiştir. Erzurum Abdurrahman Gazi Rekreasyon alanında bulunan Manyetik Yol olarak adlandırılan yolun Erzurum'da halk arasında efsanelere dayandırılan hikayeleri mevcuttur. Bu hikayeler paranormal olup paranormal turizm için dayanak oluşturabilir. Erzurum Manyetik Yol'un halk arasındaki hikayesi makalenin ilerleyen bölümlerinde verilmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de paranormal olayların olduğu iddia edilen birçok yer bulunmaktadır. Örneğin Endonezya'da yapılan bir araştırmaya göre ülkede ruhsal inançların yaygın olduğu belirtilerek paranormal hadiselerin günlük yaşamın bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Paranormal Indonesia, ve Kesadaram Semesta adlı topluluklar vasıtasıyla insanlar organize olarak hayalet avlama, kara büyüden korunma, altıncı his, ufoloji, efsanevi yaratıkları arama gibi paranormal olaylarla ilgili faaliyetler yapmaktadır. Özellikle Bali'de paranormal aktiviteler yaygın durumdadır. Bali'de Batur Gölü civarında bulunan bir mezarlıkta ölümler üstü örtülmeden mezarlığa defnedilmekte fakat mezarlıktan herhangi bir kötü koku gelmemektedir. Bölgenin yerel halkı bunu paranormal bir güce dayandırmaktadır. Bu amaçla burayı ziyaret eden insanlar bulunmaktadır (Pharino & Pearce, 2020, s. 317).

Bloomberg'te yer alan haberde ABD'deki çok sayıda kasaba, alan ve tarihi bina, koruma çabalarını finanse etmek ve yerel işletmeleri desteklemek için paranormal turizmden yararlandığından bahsedilmektedir. Ticari perili evlerin yanı sıra hayalet temalı turları içeren perili cazibe merkezleri, ABD'de yılda yaklaşık 300 milyon dolarlık bir ekonomik hareketlilik sağlamaktadır (Bloomberg, 2021). Washington Post benzer şekilde ABD'de yer alan İskenderiye Hayaleti ve Mezarlık turunu paranormal turlara örnek vermiştir. Ellerinde fenerler olan bilgilili tur rehberleri hayalet hikayeleri anlatır ve düşün gününde alevler tarafından yok edilen gelin gibi bölgenin kötü tarihini anlatır. Bu tur, mimari ve önde gelen yerel figürler hakkındaki gerçekleri doğaüstü masallarla birleştiriyor (Washington Post, 2022).

Bali'de bulunan Taman Festival, yerel halk tarafından "Hayalet Şehir" olarak adlandırılır. Parkın etrafına ağaç ve çalılıklarla dolu harap binalar dağılmış durumdadır. Orada ruhlara tapınmak için bazı adaklar sunulmaktadır. Çok sessiz ve ıssız bir yer olduğundan burayı pek fazla insan ziyaret etmemektedir. Ziyaret eden insanlar kendilerini huzursuz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bazı turistler ortamı keşfederken bir hayalet veya ruh hissettiklerini ifade etmiştir. Bu alanda geceleri hayalet turları düzenlenmekte ve fotoğrafı etkinlikleri yapılmaktadır (Pharino, 2019, ss. 81, 101).

Türkiye'de paranormal turlar düzenlenmemekte fakat paranormal hikayesi olan ve paranormal turizm için potansiyel taşıyan alanlar mevcuttur.

Onedio web sitesinde yer alan bilgiye göre İstanbul'un Sarıyer ilçesinde bulunan Yusuf Ziya Köşkü halk arasında perili köşk olarak nam salmıştır. Köşkün paranormal hikayesinde Başyaver Yusuf Ziya Paşa masallardaki gibi bir köşk yaptırmak ister fakat o kadar kışkırcı ki karısını kimsenin görmesini istemez. Karısı çok güzel olduğundan Yusuf Ziya Paşa karısının güzelliğine yakışır bir köşk olsun ister. Köşkün yapımına 1910 yılında başlanır fakat I. Dünya Savaşından dolayı köşk bitirilemez. Paşa eşinin ona ihanet ettiğini öğrenince hüsrana uğrar ve köşkün bitirilmesini hiç istemez. Halk arasında yıllardır köşkün boş katlarında uzun saçlı bir kadının gezindiği efsanesi dolaşmaktadır. Hatta 1990 yılında köşkün inşaatında çalışanlar aynalarda eski elbiseli piyano çalan bir kadın hayaleti gördüklerini iddia etmişlerdir. Köşk halk arasında perili köşk olarak kalmıştır (Onedio, 2016).

Milliyet gazetesinin web sitesinde yer alan haberde Ankara'da bulunan 129 nolu apartmanda 2009 yılında bir üniversitede okuyan iki kız öğrencinin gece yarısından sonra evlerinde bir takım ayınlar yaptıklarından bahsedilmektedir. Apartmanın en üst katında ikamet eden kızlar o gece gizemli bir şekilde ölmüşlerdir. Apartmandakilerin anlattıklarına göre o gece apartmanda şiddetli deprem olmuş, eşyaları sağa sola dağılmış ve evlerindeki camlar kırılmış. Bu olaydan sonra apartman terkedilmiş. Sonraki dönemlerde apartmana girme cesareti gösteren kişiler içeriden tarifi zor kokular aldıklarını ve camların kendi kendine kırıldığını iddia etmişlerdir (Milliyet, 2022). 1921 yılında Sakarya'da gerçekleşen olaylara göre bir köyde açıklanamayan olaylar yaşanmaya başlanmış ve bunun üzerine köyün 117 hanesi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. İddialara göre köye görünmeyen yaratıklar musallat olmuştur. Köye azem büyü yapıldığı iddia edilmiş ve köyün hikayesi sinema filmlerine konu olmuştur (Star, 2017). Ülkemizde bu ve benzeri örnek teşkil edebilecek alan sayısı oldukça fazladır.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş olup yarı yapılandırılmış anket ile katılımcılara Manyetik Yol hakkında görüşlerine yönelik sorular iletilmiştir. Böylece Erzurum Manyetik Yol'un paranormal turizm açısından kullanılabilirliği değerlendirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan görüşme formunun Atatürk Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından 14.12.2022 tarihli ve E.88656144-000-22004 15144 sayılı belge ile bilim etiği yönünden sakınca bulunmadığına dair görüş alınmıştır.

Paranormal Turizm

Paranormal inançlar çok yönlü olduklarından farklı din ve kültürden unsurları barındırabilmektedir. Paganist inançlardan evrensel dinlere kadar pek çok inanış bu kavram altında yer alabilmektedir. Büyücülük, efsaneler, astroloji, medyumculuk, fal bakma, astral seyahat, olağandışı varlıklar, batıl inanışlar, telepati gibi pek çok uygulama ve inanış paranormal olarak kabul edilmektedir. Paranormal olaylarda dikkate alınan kıstas "fizik ötesi" olmasıdır. Paranormal hadiseler din ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Fakat bazen dini çerçevenin belirlediği kuralların tamamen dışında görüşler de barındırabilmektedir. Ahiretin varlığı, ruhun daimi olarak var olması, insan dışı varlıklar gibi konular din ile uyumlu olmaktadır kerametler gibi bazı mistik inanç ve uygulamalar ise din ile ilişkilendirilerek sunulmaktadır.

Tablo 1.

Paranormal turizm, çekim unsurları ve yapılan aktiviteler

Turizm Çeşidi	Tanımı	Çekim unsurları	Aktiviteler
Paranormal turizm	Paranormal inanç ya da yönelimlerle ilgili nispeten yeni bir turizm çeşididir. Aynı zamanda dini, psi (durugörü, önsezi, telepati ve psikokinezi), okült, büyücülük, hurafeler, doğaüstü ve dünya dışı yaşam formları gibi geniş kapsamlı inanç ve deneyimleri içerisine alır.	Perili evler, kaleler, katedraller, din ile ilgili alanlar, manevi yerler ve hatta uzaylı, varlığı efsanelere dayalı varlıklar arama gibi doğa üstü eylemler	Hayalet turlarına katılma, perili yerleri ziyaret etme, UFO ya da koca ayak canavarı gibi doğaüstü yaratıkları bulmak için kamp kurma

Kaynak: Pharino (2019, s. 9).

Paranormal kavramı karabüyü, fal, kehanet gibi din ile zıt kavramları da içine alır (Arslan, 2015, ss. 62–63). “Paranormal efsaneler” kavramı ise, belli bir yer hakkındaki tarihsel ve gerçek doğruları, bilim dünyasında imkansız gibi görünen belli fantezi ve doğaüstü yönleriyle harmanlayan bir anlatı olarak tanımlanmaktadır (Escolà-Gascon & Houran, 2021, s. 2).

Paranormal turizm, özellikle açıklanması zor inançlar ve deneyimlerle ilişkili olaylara veya yerlere seyahat etmeyi içerir. Bunlar arasında dini olaylar; psi (durugörü, öngörü, telepati ve psikokinezi); okült; büyücülük ve batıl inançlar; doğaüstü; olağanüstü ve dünya dışı yaşam formları veya muhtemelen Tanrı vergisi bir yetenekten türetilen güçler yer alır (Musch & Ehrenberg, 2002, ss. 169–177; Pharino & Pearce, 2020, s. 314; Schlehe ve ark., 2013, s. 9; Tobacyk & Milford, 1983, s. 1029).

Paranormal turizm henüz özel bir ilgi alanı olarak net bir şekilde tanımlanmamıştır. Paranormal terimi, “din, psi, okült, büyücülük, hurafeler, doğaüstü ve olağanüstü ve dünya dışı yaşamla ilgili çok çeşitli inanç ve deneyimler” olarak tanımlanmıştır (Tobacyk & Milford, 1983, s. 1029). Bunlara, ufoloji veya efsanevi hayvanlar, hayalet avı turlarına katılmak veya manevi inançlarla ilgili konularda seyahat etmek örnek verilebilir. Bu çalışmaya göre paranormal turizm normal, mantık çerçevesinin dışındaki görüşleri içeren amaçlarla yapılan ziyaretleri ifade etmektedir. Pharino ve ark. (2018, s. 22) paranormal turizmin, karanlık turizm (Sharpley & Stone, 2009, s. 574), manevi turizm (Sharpley & Jepson, 2011, s. 52), hayalet turizmi (Inglis & Holmes, 2003, s. 50), dini turizm ve hac gibi çeşitli niş turizm türleriyle örtüştüğünü iddia etmektedir. Bununla birlikte, yazarlar, bu turizm çeşitlerinde yalnızca kısmi bir örtüşme olduğunu belirtmektedir (Tablo 1).

Paranormal turlar, paranormal ile ilgili en bariz ekonomik faaliyetlerdir. Amerika Birleşik Devletleri ve dünya çapında şehirler ve topluluklar tarafından turizm endüstrilerinin bir parçası olarak hayalet turlar geliştirilmiştir. Doğaüstü turlarının birçoğunda, doğaüstü olaylarla ilgili diğer perakende ve hizmet kuruluşlarıyla da anlaşmalar yapılmaktadır (Haynes, 2016, s. 27). Böylelikle paranormal turizm gelirleri farklı sektörleri de olumlu anlamda etkilemektedir.

Paranormal turizm ile ilgili alan yazınında yapılmış çalışma sayısı oldukça azdır. Pharino ve Pearce (2020, s. 313) çalışmalarında Bali, Endonezya ve Udon Thani, Tayland, Güneydoğu Asya’da paranormal turizmin gelişme potansiyelini vurgulamak için buraları örnek olarak seçmişlerdir. Çalışmada, gelişmekte olan destinasyonlarla ilgili teorik fikirler bağlamında turizm paydaşlarının paranormal turizm anlayışlarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Çalışma içerik analizi ve yüz yüze görüşme yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda turizm paydaşlarının paranormal turizmi niş bir pazar olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda iyi bir turist deneyimi için, turizm planlamacılarının destinasyonlardaki olanakları ve erişilebilirliği tasarlamaya ve etkili yönetmeye dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bir başka çalışmada ise turistlerin paranormal turizm deneyimleri araştırılmıştır (Pharino ve ark., 2018, s. 20).

Erzurum Manyetik Yol ve Paranormal Özellikleri

Türkiye Gazetesi’nde (2017) Erzurum Gizemli Yol’un hikayesiyle ilgili anonim haberde Gizemli yol olarak adlandırılan alan ile ilgili halk arasında birçok efsane olduğu belirtilmiştir. Yol 200 metre uzunluğunda olup ziyaretçiler arabayı boşa alıp kontak kapalıyken aracın yokuş yukarı gitmesini deneyimlemek için bu alana gelmektedir. “Gizemli yol” olarak adlandırılan alan Abdurrahman Gazi Türbesi’nin bulunduğu alana yakın olmasından dolayı kimi insanlar bu olaya paranormal bir söylem ile Abdurrahman Gazi’nin kerameti olarak görmektedir. Abdurrahman Gazi ismi Erzurum efsanelerinde de büyük iz bırakmıştır. Halk arasında Abdurrahman Gazi’nin Hz. Muhammed’in sancaktarı olduğu inancı mevcuttur. Söylenceye göre İslam Orduları Erzurum’u ele geçirirken, Peygamberin sancaktarı Abdurrahman Gazi’nin kafası düşman kılıcı ile kesilir ve kafası yere düşer. Abdurrahman Gazi yere düşen kafasını kolunun altına alarak İslam sancağını Palandöken Dağı’nın en yüksekine dikmek için koşmaya başlar. Dağda bulunan çobanlar kellesi koltuğunun altında koşarak yukarı çıkan Abdurrahman Gazi’yi görünce şok olurlar. Daha sonrasında çobanlardan biri “Hele bakın şuraya, askerın kellesi koltuğunda dağa doğru koşuyor” diye haykırır ve Abdurrahman Gazi nazara gelerek olduğu yere düşer. Daha sonrasında Abdurrahman Gazi’nin düştüğü yere türbesi yapılır (Türkiye Gazetesi, 2017).

Bu yolun başlangıcında belediye tarafından insanları yönlendiren bir levha bulunmaktadır. Levhada aracın durdurulması sonrasında vitesin boşa alınması ve sonrasında ayağın fren den çekilerek denemeye başlanması belirtilmektedir. Halk arasında yoldaki bu paranormal hadisenin manyetik bir güç sayesinde oluştuğuna yönelik de görüşler mevcuttur. Yoldaki bu manyetik gücün romatizmal hastalıklara iyi geldiğine inanıp bu hastalıklarına şifa bulmak için ziyaret edenler de bulunmaktadır (Gazete Pasinler, 2017). Birçok online haber sitesinde de yer alan gizemli yol hakkında bilim insanları göz yanılması olarak açıklama getirmiştir. Bir gazeteye röportaj veren Prof. Dr. Yunus Çengel, “Bu tamamen göz yanılması, keramet söz konusu değil, yokuş yukarı gibi gözüküyor; ama rampa aşağı bir yol” diye belirtmiştir (Yeniçağ Gazetesi, 2021).

Yöntem

Mevcut araştırmada nitel veri analizi kullanılmıştır. Nitel veri analizi nitel verilerden bütüncül, anlamlı ve sembolik bir yapı oluşturma sürecidir. Yani nitel veri analizi araştırmacının "bu veriyi anlamlandırmak için ne yapmalıyım" ve "bu verilerle araştırma sorularımı nasıl cevaplandırabilirim" sorularına yanıt arandığı süreçtir (Yurdakul ve ark., 2016, s. 2). Mevcut araştırma desen olarak olgubilim deseni ile hazırlanmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 69). Araştırmada açık uçlu anket görüşmesi kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında farklı eğitim düzeyi ve yaş gruplarından kişilere ulaşılmış ve açık uçlu anketler katılımcılara ulaştırılmıştır. Araştırmanın verileri 2022 Aralık ayı içerisinde toplanmıştır. Anketler yüz yüze gerçekleştirilmiş olup görüşme öncesi katılımcılar konu hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırmanın grubu 20 kişiden oluşmakta olup çalışmada kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda 20 kişiyi ulaşılmıştır. Veriler yazar tarafından analiz edilmiştir. İçerik analizi ile temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2 tema ve 9 kod belirlenmiştir. Araştırmada Erzurum Manyetik Yol'un paranormal turizm açısından kullanılabilirliğini ve potansiyelini belirlemeye yönelik katılımcılara açık uçlu belirli sorular iletilmiştir. Bu açık uçlu ifadeler şu şekildedir:

- Erzurum'da Abdurrahman Gazi Rekreasyon alanında yer alan manyetik yol (gizemli yol) hakkında bilginiz var mı? Bu yol hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Sizce bu yolda arabaların boşta yken gaza basmadan yokuş yukarı gitmesini sağlayan ne olabilir?
- Sizce bu yolda arabaların boşta yken gaza basmadan yokuş yukarı çıkmasını sağlayan güç Abdurrahman Gazi Hz. Türbesi'nin manevi gücü olabilir mi?
- Sizce bu gizemli yol Erzurum'a turist çekmek amaçlı kullanılabilir mi, cevabınız evet ise bu doğrultuda neler yapılabilir, cevabınız hayır ise nedenini açıklar mısınız?
- Eklemek istediğiniz herhangi bir görüşünüz var mı? Anketin arka sayfasına düşüncelerinizi yazabilirsiniz.

Araştırmanın amacı Erzurum Manyetik Yol'un paranormal turizm kapsamında değerlendirilmesidir. Erzurum özellikle kış turizmi ile ön plana çıkan bir şehirdir. Fakat kış turizmi mevsimsel özellik göstermekte olup şehre belirli dönemlerde turist varışları sağlamaktadır. Erzurum'da turist sayısını artırmak için turizm türlerini çeşitlendirmek ve turist varışlarını tüm yıla yaymak gereklidir. Bu doğrultuda Erzurum Manyetik Yol paranormal turizm kapsamında kullanılabilir. Araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- Araştırma sorusu 1. Erzurum Manyetik Yol, paranormal turizm kapsamında kullanılabilir mi?
- Araştırma sorusu 2. Erzurum Manyetik Yol, turistik amaçlı nasıl kullanılabilir?

Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerle ilgili demografik bilgiler Tablo 2'de belirtilmiştir. Katılımcıların isimleri kodlama ile tabloda belirtilmiştir. Tablo 2'e göre katılımcıların farklı yaş gruplarından, eğitim düzeyinden olduğu görülmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 2'e göre katılımcıların 13'ü kadın 7'si erkektir. Katılımcıların yaşı 19 ile 47 arasında değişmektedir. Eğitim durumları ise sırasıyla 9 kişi lisansüstü, 8 kişi lisans, 1 kişi önlisans ve 2 kişi lise şeklindedir.

Tablo 2.
Katılımcıların demografik bilgileri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
A1	Kadın	32	Lisans
A2	Kadın	33	Lisansüstü
A3	Erkek	37	Lisansüstü
A4	Kadın	29	Lisans
A5	Kadın	23	Lisans
A6	Kadın	35	Lisansüstü
A7	Kadın	24	Lisansüstü
A8	Erkek	35	Lisansüstü
A9	Kadın	37	Lisansüstü
A10	Erkek	31	Lisans
A11	Kadın	42	Lisans
A12	Kadın	33	Lisans
A13	Erkek	24	Önlisans
A14	Kadın	28	Lisans
A15	Kadın	35	Lisansüstü
A16	Erkek	24	Lise
A17	Kadın	33	Lisans
A18	Erkek	43	Lisansüstü
A19	Erkek	47	Lisansüstü
A20	Kadın	19	Lise

Tablo 3.
Bilgi temasında kodlara göre katılımcıların manyetik yol hakkındaki görüşleri

Katılımcı	Manyetik Güç	Göz Yanılması	İlahi Güç	Yol Yapısı
A1	✓			
A2		✓		✓
A3		✓		
A4		✓		
A5			✓	✓
A6		✓		
A7			✓	
A8		✓		
A9				✓
A10		✓		
A11	✓			
A12				✓
A13		✓		
A14		✓		
A15		✓	✓	
A16	✓		✓	
A17	✓		✓	
A18	✓			
A19	✓			
A20			✓	

Katılımcılar, belirlenen tema kodlarının birden fazlasını destekleyecek görüşler ifade etmiştir. Örneğin bir katılımcı bu yoldaki özelliğın mıkknatıstan kaynaklandığını söylerken aynı zamanda göz yanılması da olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle katılımcıların Gizemli Yol'da arabaların boştayken gaza basmadan yokuş yukarı çıkmasını sağlayan güç ile ilgili görüşleri ortak bir tabloda gösterilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu tabloda Manyetik Yol "Bilgi" temasında 4 kod belirlenmiştir. Bu kodlar, manyetik güç, göz yanılması, ilahi güç, toprak yapısı olarak Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'ye göre katılımcıların 6'sı burada gizemli, ilahi güçle ilgili bir hadise olduğunu belirterek inanç ve maneviyatla ilgili paranormal bir görüş sunmuşlardır. Aynı şekilde katılımcıların 6'sı bu yolda manyetik bir çekim merkezi olduğu düşüncesini dile getirdiklerinden fantastik paranormal bir inanca sahip oldukları belirtilebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu olayın bir göz yanılması sonucunda gerçekleştiğini belirtmektedir. 9 katılımcı gizemli yolda arabaların boştayken yokuş yukarı gitmesinin nedenini göz yanılmasına bağlamıştır. İlgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A3: "Araçların yokuş yukarı çıkmasını sağlayan olay göz yanılmasıdır. İnsanların yukarı olarak gördükleri eğim aslında aşağı doğru olan bir eğimdir. En azından böyle olduğu iddia edilmektedir. İddia edilmiştir dememdeki neden bunun yalnızca bir gazete haberi olmasıdır. Birkaç yıl önce bilim insanlarının o bölgeyi incelediği ve göz yanılmasının var olduğu konusunda haberler çıkmıştır."
- A4: "Göz yanılması olabilir. Eğimli bir yüzey ama düz yol gibi görünüyor aslında yokuş yukarı değil yokuş aşağı gidiyor olabilir."
- A6: "Aslında bilimsel bir takım araştırmaları yapılmadan önce arabaların yokuş yukarı çıkmasının sebebini görünmeyen bir gücün çektiğine inanırdım türbe ziyaretlerinde bizzat gördüğüm Abdurrahman Gazinin boyunun uzunluğu ve rivayete göre 4 metre uzunluğunda boyunun olması güçlü olduğunu ve çekebileceğini düşündü. Ancak bilimsel sebeplere oturtulan sebeplere baktığımda da bunun tamamen bir göz yanılması olduğunu ve aslında yolun yokuş yukarı gibi gözükse de rampa aşağı bir yol olduğunu öğrenmiştim."
- A8: "Bana göre bu yol tamamen bir göz yanılmasından ibarettir. Görünürde yokuş aşağı gözükse de rampa yukarı gitmesinin nedenini göz yanılmasına bağlamıştır. İlgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:
- A14: "Bence göz yanılması olabilir. Rampa yukarı görülen yol aslında aşağı eğimli bir yol."

Katılımcıların 6'sı gizemli yolda arabaların boştayken gaza basmadan yokuş yukarı gitmesini sağlayan gücün manyetik bir çekim alanından kaynaklandığını görüşünü ileri sürmüştür. İlgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A1: "Manyetik çekim alanı olduğunu düşünüyorum."
- A11: "Mekanik ya da manyetik bir araziye sahip olmasından kaynaklı olduğunu düşünüyorum."
- A16: "Manyetik olan yolda herhangi bir enerji olmadan araçlar gidiyor. Manyetik alan"
- A17: "Mıknatıs çekim gücü."
- A18: "Toprak altında veya zeminde var olan güçlü manyetik enerji sağlayan bir materyal olabilir (mıknatıs gibi)."
- A19: "Bölgedeki manyetik alandan kaynaklanıyor olabilir. Yüksek manyetik etkinin araçları etkileyerek hareket ettirdiği kanısındayım."

Katılımcıların 6'sı gizemli yolda arabaların boştayken gaza basmadan yokuş yukarı gitmesini sağlayan gücün Abdurrahman Gazi Türbesi'nin manevi gücüyle ilgili ilahi bir güç olabileceğini ileri sürmüştür. İlgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A5: "Bence Abdurrahman Gazi Türbesi'nin manevi gücü olabilir."
- A7: "İlahi güç olduğunu düşünüyorum."
- A15: "Düşük ihtimalle de olsa Abdurrahman Gazi Türbesi'nin manevi gücü olabilir."
- A16: "İnançlarımız doğrusunda böyle bir güç olabilir."
- A17: "Aslında bu konu hakkında çeşitli söylentiler var, Abdurrahman Gazi Türbesi'nin manevi gücü olma ihtimali var."
- A20: "İlahi güçler, evet Abdurrahman Gazi'nin ölümü bile mümkün olmayan bir şekilde gerçekleşmiştir."

Katılımcıların 4'ü gizemli yolda arabaların boştayken gaza basmadan yokuş yukarı gitmesini sağlayan gücün yolun yapısı ile ilgili fiziksel bir durum olabileceğini ileri sürmüştür. İlgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A5: "Faylar olduğunu düşünüyorum fakat bu yolla ilgili farklı hikayeler duydum. Abdurrahman Gazi'nin kendini ziyaret etmeye yönlendirmesi gibi."
- A9: "Yolun yapısıyla ve fiziki durumuyla ilgili bir durum. Yoksa bahsedildiği gibi doğaüstü bir güç tarafından bahsedilmiş bir özelliği olduğunu düşünmüyorum."
- A12: "Toprağın yapısıyla ilgili olabilir."

Bazı katılımcılar Gizemli Yol ile ilgili öncesinde paranormal olabilecek bir inanca sahipken zaman içerisinde görüşlerinin değiştiğini ve bu yoldaki hadisenin göz yanılmasından ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönde ifade belirten katılımcı sayısı 3'tür. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

- A2: "Gerçekten de arabaların kendiliğinden hareket etmesi etkileyici ve insanlar bu durumun altında farklı fizik üstü nedenler arıyor doğal olarak. İlk gidip ben de deneyimlediğimde aklıma öncelikle pek çok insanda olduğu gibi fizik üstü varlıkların neden olduğunu düşünmüştüm."
- A6: "Bu yol uzun yıllardır gizemli olarak anlatılmakta ancak son zamanlarda yapılan birçok araştırmaya bilimsel temellere dayandırılmaktadır. Ben de çocukluğumdan beri yolun gizemli olduğunu düşünür, türbeye giderken korkardım. İlahi bir gücün arabaları çektiğini zannedirdim. Ananem de türbe ile ilgili birçok efsaneden bahsedince gerçekten bir mucizenin olduğunu düşünürdüm."
- A9: "Başlangıçta ilgi çekici buldum ve gerçekten gizemine kapıldım. Ancak belli bir süre içerisinde birkaç kez deneyimleyince bir yol kusuru olduğu kanaatine vardım. Bence sadece yolun fiziki yapısıyla ilgili bir yanılma durumu var."

Katılımcıların çoğu bu yolun turistik amaçlı kullanılabilirliğini belirtmiştir. Katılımcıların 18'i yolun turistik amaçlı kullanılabilirliğini belirtmiştir. Bu yöndeki ifadelerden bazıları şu şekildedir:

- A2: "Gizemli Yol turist çekmekte kullanılabilir."
- A3: "Evet insanlar nedeni ne olursa olsun bu tarz olayları deneyimleme eğilimindedir."
- A6: "Tabii ki evet. Farklı ülkelerde halk arasında uydurulan birçok hikayeye bile o destinasyona turistler çekilebiliyor. Bu durum mitolojik bir hikaye olan taş için de geçerli bir aşk hikayesi için de geçerli. O yüzden insanların bu hikayeler ilgisini çektiği için turist çekmek amaçlı kullanılabilir."
- A9: "Evet kullanılabilir. Çünkü yerel halk bu efsaneye çok fazla inanmış ve benimsemiş."
- A13: "Kullanılabilir, bu tarz yolların dünya üzerinde çok nadir bulunması turist çekme konusunda oldukça etkili olabilir."
- A15: "Evet kullanılabilir, bu şekilde olan çok fazla yol olmadığını düşünüyorum."

Katılımcıların Gizemli Yol'un turistik olarak nasıl kullanılabilirliğiyle ilgili görüşlerini içeren **"turizm"** teması oluşturulmuştur. Turizm teması 5 koddan oluşmaktadır. Katılımcıların görüşlerinin kodlara göre dağılımı Tablo 4'te belirtilmiştir.

Katılımcıların 12'si reklam ve tanıtım yapılması gerektiğini, 5'i inanç turizmiyle ele alınması gerektiğini, 4'ü efsane turizmi ile hikayesinin ilgi çekebileceğini, 4'ü peyzaj ve çevre düzenlemelerinin yapılması gerektiğini belirtirken, 2'si ise nadir bir yer olduğunu belirterek özgün değerleriyle turistik amaçlı özelliğine vurgu yapmıştır.

Tablo 4.

Turizm temasında kodlara göre katılımcıların görüşleri

Katılımcı	Tanıtım Reklam	İnanç turizmi	Efsane Turizmi	Yapı-Peyzaj	Özgün Değer
A1				✓	
A2	✓	✓	✓		
A3		✓	✓		
A4	✓				
A5	✓			✓	
A6		✓	✓		
A7	✓				
A8	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor
A9	✓		✓		
A10	✓			✓	
A11	✓				
A12		✓			
A13	✓				✓
A14	✓				
A15	✓				✓
A16	✓				
A17	✓				
A18				✓	
A19	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor	Katılmıyor
A20		✓			

Katılımcıların **"tanıtım ve reklam"** kodunda yer alan görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A4: "Tanıtım videoları sitelere yüklenebilir. Erzurum denince insanların aklına bu yolun gelmesi sağlanabilir. Turistlere bu yol deneyimletilebilir."
- A5: "Daha da ilgi çekici hale getirilebilir. Yol çalışmaları gittiğimde devam etmekteydi. Eğer bitmediyse hızlıca bitirilmeli ve reklamı yapılmalı. Reklam konusunda çok yetersiz olduğunu düşünüyorum."
- A14: "İnsanların dikkatini çeken bir özelliği olduğu için merak duygusuyla görmek isteyebilirler. Manyetik yolun tanıtımının, reklamının yapılması bilinmesi açısından önemli olacaktır."
- A17: "Bir merak uyandırılıp reklam tarzı tanıtım yapılırsa insanlar test etmek için bile gelebilir."
- A6: "Yabancı turistleri kısa vadede o bölgeye çekmek zor olsa da yerli turistlerin Erzurum ilini ziyaretleri sırasında hem türbeyi ziyaret etmeleri hem de gizemli yolu deneyimlemeleri için teşvik edilmeleri sağlanabilir. Bunun için de iş biraz konaklama işletmeleri çalışanlarına düşüyor diye düşünüyorum."

Katılımcıların **"inanç turizmi"** kodunda yer alan görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A2: "Gizemli yol turist çekmekte kullanılabilir. Bunun için türbede ve türbede yattığına inanılan Abdurrahman Gazi'nin manevi gücüne vurgu yapılabilir."
- A3: "İnsanlar nedeni ne olursa olsun bu tarz olayları deneyimleme eğilimindedir. Turist çekmek için ise bölgenin tanıtımında hikayeleştirme gerekli gibi yani ister dini bir nedenle, ister tarihi bir figürle ya da bilimsel bir açıklama ile merakın arttırılması gerekmektedir."
- A6: "Hatta bu konu din ile alakalı olduğu için din turizmi ya da literatürde inanç turizmi olarak bilinen kavramı göz önünde bulundurarak hareket etmek gerektiğini düşünüyorum."
- A20: "Özellikle türbenin önemi anlatılmalı ve turistler bilgilendirilmelidir. Daha sonra gizemli noktalar üzerinde tartışılabilir."

Katılımcıların **"efsane turizmi"** kodunda yer alan görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A2: "Çünkü türbe ve sahibi hakkında anlatılan çeşitli olaylar ve efsaneler var. Bunlar üzerinden gidilerek gizemli yol da tanıtılabilir. İnsanlar bu tarz gizemli olaylara efsanelere olan ilgisi Erzurum'u ve özellikle de Abdurrahman Gazi Rekreasyon alanını ziyaret etmelerinde önemli bir etken olarak kullanılabilir."
- A6: "Farklı ülkelerde halk arasında uydurulan birçok hikayeye bile o destinasyona turistler çekilebiliyor. Bu durum mitolojik bir hikaye olan taş için de geçerli bir aşk hikayesi için de geçerli. O yüzden insanların bu hikayeler ilgisini çektiği için turist çekmek amaçlı kullanılabilir. Ancak ilgi çekici hale getirebilmek için o bölgeyi bilimsel dayanakları göz ardı etmek ve o bölgede insanların ilgisini çekecek etkinlikler yapılmalıdır. Kültürümüzde çok eski zamanlardan beri türbelerden şifa beklendiğini, orada yatan evliya vasıtasıyla dualarımızın kabul olacağına inanışın olduğunu biliyorum. Abdurrahman Gazinin de Erzurum'u düşmanlardan koruduğu ve rivayete göre savaş sırasında başı kopmasına rağmen elindeki sancağı dikmek için o şekilde yürümeye devam ettiği hatta bir başka rivayete göre Erzurum'u ejderhalardan koruduğu anlatılmaktadır"
- A9: "Bu alanın sadece yerel turistler tarafından rağbet göreceği düşüncesindeyim. Çünkü bu türden hikayeler yerel düzeyde ilgi çekiyor. Yurtdışından turistlerin ilgisini çekeceğini düşündüğüm hikayeler daha mitleştirilmiş türden hikayeler ve daha antik dönem hikayeleri. İslami açıdan değer atfedildiği için kısıtlı kalıyor ve küçük bir kitlenin merakını cezbediyor."
- A3: "İnsanlar nedeni ne olursa olsun bu tarz olayları deneyimleme eğilimindedir. Turist çekmek için ise bölgenin tanıtımında hikayeleştirme gerekli gibi yani ister dini bir nedenle, ister tarihi bir figürle ya da bilimsel bir açıklama ile merakın arttırılması gerekmektedir."

Katılımcıların **"yapı-peyzaj"** kodunda yer alan görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- A1: "Yolu daha çekici kılmak adına yolu gösteren levha konabilir ve etrafı düzenlenebilir."
- A5: "Yol çalışmaları gittiğimde devam etmekteydi eğer bitmediyse hızlıca bitirilmeli."
- A9: "Etrafındaki doğal güzellikler ile boş alanları rekreasyon amaçlı değerlendirme çalışmaları söz konusu. Bu doğrultuda sadece türbe değil çevresinin de düzenlenmesi ile daha kullanışlı ve ilgi çekici hale gelecektir."
- A18: "Ama bu yol ve etrafının biraz daha dikkat çekici şekilde peyzajının yapılması önerilebilir."

Katılımcıların **"özgün değer"** kodunda yer alan görüşleri şu şekildedir:

- A13: "Bu tarz yolların dünya üzerinde çok nadir bulunması turist çekme konusunda oldukça etkili olabilir."
- A15: "Bu şekilde olan çok fazla yol olmadığını düşünüyorum. Bu yola yönelik tanıtım faaliyetleri artırılabilir."

Katılımcıların ikisi Manyetik Yol'un turistik olarak kullanılamayacağına yönelik görüş belirtmiştir. Bu görüşler şu şekildedir:

- A8: "Bu yol turist çekecek kadar cazibe sahibi değildir. Çekicilik unsuru olabilmesi için bu yolun tek başına yeterli olmadığını düşünmekteyim. Yoldan ziyade rekreasyon alanını ön plana çıkartabilecek çalışmalara ağırlık verilmesi ve bu yolun da bu şekilde alanı ziyaret edebileceklere gösterilmesi alanın çekiciliğini arttırmaya yardımcı olabilecek bir unsur olabilir. Yani yol tek başına bir çekicilik yaratmamakla birlikte yolun kendisi tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir."
- A19: "Gizemli yol her kesimden insanın ilgisini çeken bir konu. Ancak tek başına turist çekmek için yeterli olmadığını düşünüyorum. Bölgedeki Abdurrahman Gazi Türbesi'ne ilaveten turizme yönelik çeşitlilik artırılırsa belki olabilir diye düşünüyorum."

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda manyetik yoldaki gizemli olayın bir göz yanılması olduğu ve paranormal bir olay (manyetik güç, ilahi güç) olduğu görüşleri ağır basmıştır. Paranormal görüş ile bilimsel görüşler (göz yanılması) birbirine yakın düzeydedir. Fakat katılımcıların büyük çoğunluğu (18) Manyetik Yol'un bir turistik ürün olarak kullanılabileceğini belirtmiştir. Katılımcılar manyetik yolun turizmde kullanılabilirliği ile ilgili farklı görüşler sunmuştur. Bu kapsamda Abdurrahman Gazi Türbesi'nin varlığı ve bölge insanının bu yoldaki paranormal olayı türbeye atfetmesinden dolayı inanç turizmi ile tanıtımının yapılabileceği görüşü ileri sürülmüştür. İnanç turizmi insanların dini motivasyon ile gerçekleştirdikleri seyahatlerin turizm olayı içerisinde değerlendirilmesidir (Kale & Akmaz, 2020, s. 129). Benzer şekilde halk arasında Manyetik Yol hakkında dile getirilen paranormal hikâyelerden dolayı hikayesinin etkili bir şekilde sunularak pazarlamasının yapılabileceğini belirten görüşler de mevcuttur. Bu kapsama giren turizm çeşidi efsane turizmidir. Çeşitli süslemelerle olağanüstü olaylar ve hayali kahramanların abartılarak anlatıldığı efsanelerden, turistik seyahatlerde destinasyonların çekiciliğini artırmak için yararlanılmaktadır (Sezer, 2019, s. 2439). Yani Manyetik Yol, efsane turizmi kapsamında bir turistik ürün olarak pazarlanabilir. Katılımcıların en önemli ve sıklıkla vurguladıkları görüş ise tanıtım ve reklam yönünden yapılması gereken pazarlama çabalarıdır. Bu kapsamda Gizemli Yol'un tanıtımı gerek efsane turizmi kapsamında, gerek inanç turizmi kapsamında gerekse paranormal turizm kapsamında yapılabilir. Katılımcılardan alınan görüşlere göre Manyetik Yol'un bulunduğu alanda turistik kullanıma uygun peyzaj düzenlemeleri yapılması gerektiği düşünülmektedir. Manyetik Yol özgün ve farklı olduğundan dolayı bu özelliği ile turistik bir çekim yeri olabilir.

Dünyada paranormal olaylara ilgi duyan ve bu amaçla düzenlenmiş özel ilgi turlarına katılan bir turist profili vardır. Ülkemizde paranormal özelliklerinden dolayı turistik olarak kullanılacak alanlardan biri de Erzurum Manyetik Yol'dur. Gerek inanç turizmi ile gerekse efsanevi paranormal hikayesi ile turist çekme potansiyeline sahip olan Manyetik Yol daha ziyade Erzurum'a yolu düşenler tarafından veya türbeye ziyaret amaçlı gelenler tarafından deneyimlenmektedir. Fakat bu yol Erzurum'a yönelik düzenlenen tur programlarının içerisine konulabilir. Bu doğrultuda turist rehberlerine bu yolun paranormal hikayesi ve paranormal turizm açısından kullanılabilirliğine yönelik eğitim verilebilir. Yolun hikayesi iyi sunulursa ve pazarlanırsa sadece paranormal turizm kapsamında dahi kullanılabilir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus ise dini inançlara ve halkın manevi inançlarına zarar vermeyecek veya rencide etmeyecek şekilde bir sunuş ile yolun hikayesinin pazarlanmasıdır. Birçok dinde paranormal olaylar mevcuttur. Bazı paranormal olaylar din ve dinsel kaynaklarda yer alırken bazı paranormal olaylar ise dini söylemlere tamamen tersttir. Yolun hikayesi İslami hassasiyetler dikkate alınarak paranormal turizm kapsamında pazarlanabilir. Halk arasında bilimsel araştırmaların belirttiğinin aksine yolda manyetik çekim gücünün varlığına yönelik inanç da mevcuttur. Yoldaki paranormal hadise manyetik alana bağlı olarak da pazarlanabilir. Tanıtım çalışmaları buna yönelik olarak da gerçekleştirilebilir.

Erzurum manyetik yol Erzurum'da turistlere sunulabilecek turistik ürünlerden biri olabilir. Bu özelliği ile henüz yeterince değerlendirilmektedir. Son zamanlarda yol hakkında çekilen video içerikleri ile yolun hikayesi daha fazla kişi tarafından bilinmektedir. Fakat turistik çekim yeri olarak pazarlanması için farkı çalışmalar da gereklidir. Bunlar kısaca şu şekildedir:

- Tesis ihtiyacı
- Peyzaj ihtiyacı
- Turistik amaçlı tanıtım
- Tur planlaması

Ülkemizde paranormal turizm kapsamına girebilecek birçok alan ve hikaye bulunmaktadır. Bunlara örnek teşkil edebilecek birkaç alandan makalenin giriş bölümünde bahsedilmiştir. Bu alanların yurtdışında tanıtımı yapılarak paranormal turizm kapsamında tur düzenleyen tur operatörleriyle koordineli bir çalışma yapılarak bu alanlara turist çekilebilir. Ülkemizde paranormal turizm destinasyonları belirlenebilir. Turist rehberlerine paranormal turizm alanında uzmanlık eğitimi verilebilir. Böylelikle ülkemize paranormal turizm amacıyla gelen turistlere etkili, heyecan verici bir deneyim ve anlatım sağlayabilirler.

Gelecekte bu konu hakkında yapılacak akademik çalışmalarda, ülkemiz için paranormal turizm rotaları araştırılabilir. Paranormal turizmde hedef pazar ve tüketici davranışlarına yönelik pazarlama araştırmaları yapılabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alınmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares no conflict of interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Arslan, M. (2015). Postmodern yeni dinsel kimlik ve paranormal inançlar. *MİLEL VE NİHAL İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 55–72. [\[CrossRef\]](#)
- Çetinkaya, M. Y., Yağcı, K., & Önek, M. (2022). Erzurum'un termal turizm potansiyeli üzerine kavramsal bir araştırma. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 53, 327–339.
- Escollà-Gascón, Á., & Houran, J. (2021). Paradoxical effects of exposure to nature in "haunted" places: Implications for stress reduction theory. *Landscape and Urban Planning*, 214, 104183. [\[CrossRef\]](#)
- Haynes, E. D. (2016). *Paranormal tourism study of economics and public policy* [Doctoral Dissertation]. Kansas State University.
- Gazete Pasinler. (2017). *Erzurum'da Gizemli Yol*. http://www.gazetepasinler.com/haber-erzurumda_gizemli_yol_-7252.html sitesinde 8.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Onedio. (2016). *Türkiye'de Tüyler Ürpertici Hikayelerin Yaşandığı İddia Edilen 18 Gizemli Mekan*. <https://onedio.com/haber/turkiye-de-tuyler-urpetic-hikayelerin-yasandigi-iddia-edilen-18-gizemli-mekan-651111> sitesinden 8.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Bloomberg. (2021). *The Terrifying Rise of Haunted Tourism*. <https://www.bloomberg.com/news/features/2021-10-28/when-ghost-hunters-become-historic-preservationists> sitesinden 10.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Milliyet. (Aralık, 2022). *Türkiye'de Gerçekleşen Paranormal Olaylar*. <https://www.milliyet.com.tr/molatik/kaos/turkiyede-gerceklesen-paranormal-olaylar-6777957> sitesinde 8.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Star. (2017). *Türkiye'de Korkunç Olayların Meydana Geldiği 18 Mekan*. <https://www.star.com.tr/foto-galeri/turkiyede-korkunc-olaylarin-meydana-geldigi-18-mekan-galeri-708864> sitesinden 10.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Gazetesi. (2017). *Erzurum'daki Gizemli Yolu Görenler Gözlerine İnanamıyor*. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/erzurumdaki-gizemli-yolu-gorenler-gozlerine-inanamiyor-470224> sitesinden 8.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Washington Post. (2022). *Is the D.C. Area Haunted? These Five Ghost Tours Try to Prove It*. <https://www.washingtonpost.com/dc-md-va/2022/10/11/ghost-tours-dc/> sitesinden 8.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Yeniçağ Gazetesi. (2021). *Erzurum'daki Gizemli Yolun Sırrı Ortaya Çıktı. Arabalar Bu Yolda Kendiliğinden Gidiyor*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erzurumdaki-gizemli-yolun-sirri-ortaya-cikti-arabalar-bu-yolda-kendiliginden-gidiyor-327375h.htm> sitesinden 9.12.2022 tarihinden erişilmiştir.
- Inglis, D., & Holmes, M. (2003). Highland and other haunts. *Annals of Tourism Research*, 30(1), 50–63. [\[CrossRef\]](#)
- Kale, A. & Akmaz, A. (2020). İnanç turizmi. In A. Olcay (Ed.). *Alternatif turizm*. Gazi Kitabevi.
- Kudaka (2014). Erzurum ili turizm sektörü raporu. https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/erzurum_turizm_sektoru_raporu_ozet.pdf. tarihinde alınmıştır.
- Musch, J., & Ehrenberg, K. (2002). Probability misjudgment, cognitive ability, and belief in the paranormal. *British Journal of Psychology*, 93(2), 169–177. [\[CrossRef\]](#)
- Pharino, C., Pearce, P., & Pryce, J. (2018). Paranormal tourism: Assessing tourists'onsite experiences. *Tourism Management Perspectives*, 28, 20–28. [\[CrossRef\]](#)
- Pharino, C. (2019). *Paranormal tourism: Case studies in Southeast Asian countries* [Doctoral Dissertation]. James Cook University.
- Pharino, C., & Pearce, P. (2020). Paranormal Tourism planning: Stakeholder views on development in South East Asia. *Tourism Planning and Development*, 17(3), 313–334. [\[CrossRef\]](#)
- Schlehe, J., Nertz, M. V., & Yulianto, V. I. (2013). Reimagining the 'West' and performing 'Indonesian modernities': Muslims, Christians and paranormal practitioners. *Zeitschrift für Ethnologie*, 138(1), 3–22.
- Sezer, İ. (2019). Mitolojik ve efsanevi unsurların turistik çekicilik üzerine etkilerinin değerlendirilmesi: Giresun adası örneği. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(5), 2463–2500.
- Sharpley, R., & Jepson, D. (2011). Rural tourism? *Annals of Tourism Research*, 38(1), 52–71. [\[CrossRef\]](#)
- Sharpley, R., & Stone, P. R. (2009). Consuming dark tourism: A thanatological perspective. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 574–595
- Tobacyk, J., & Milford, G. (1983). Belief in paranormal phenomena: Assessment instrument development and implications for personality functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(5), 1029–1037. [\[CrossRef\]](#)
- Turan, B., & Akoğul, E. (2019). Gastronomi turizmüne arz kaynağı oluşturabilecek ürünlerin belirlenmesi: Erzurum mutfağı örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(92), 370–384.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yurdakul, I. K., Çolak, C., & Yaman, N. D. (2016). *Nitel veri analizinde adım adım NVivo kullanımı*. Anı Yayıncılık.